

Vilniaus Žygimanto Augusto progimnazija

Metodinis leidinys mokytojams

Metodinių leidinių sudarė

Psichologė Irma Zablackaitė

Socialinė pedagogė-metodininkė Dovilė Leščinskienė

Socialinė pedagogė-metodininkė Lina Charčenko

Logopedė Lina Kirkutienė

Specialioji pedagogė Lina Zelčiuvienė

Ižanga

Šiuolaikinė mokykla susiduria su begale išbandymų, pokyčių, poreikiu prisitaikyti, atliepti įvairių mokinių poreikius, pažinti jų galias bei sunkumus ir rasti tinkamus metodus jiems ugdyti bei sąlygas ugdytis.

Daugelis mokinių dėl turimų sutrikimų ir/ar specialiųjų ugdymosi poreikių sunkiai įveikia ar visai nesugeba pasiekti kai kurių dalykų programinių reikalavimų, sunkiai adaptuojasi, stokoja bendravimo įgūdžių, tad pedagogai, švietimo pagalbos specialistai turi nuolat domėtis, tobulėti ir stengtis padėti lavinti trūkstamas kompetencijas, pritaikyti ugdymo turinį taip, kad tokie mokiniai galėtų pasiekti bent minimalius ugdymo(si) ir asmeninius tikslus, įgyti pagrindines kompetencijas ir lengviau ateityje konkuruoti darbo rinkoje.

Šis metodinis leidinys yra skirtas mokytojams, kaip pagalbinė priemonė, kuri padės lengviau identifikuoti sutrikimus bei specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus, žinoti pagrindinius sutrikimų požymius ir viename leidinyje rasti rekomendacijų bei naudingos literatūros rinkinį.

Didelė dalis mokymo institucijų skatina žmogų išaugti daugiau vilku, o ne broliu kitam žmogui. Vienintelis motyvas, dėl kurio turime kažką daryti ugdymo srityje, yra naujos žmonijos, kitokio pasaulio viltis.

Mokytojų esmė – būti "žmogiškumo mokytojais".

Popiežius Pranciškus

Turinys

1 skyrius

Intelektų sutrikimas.
Įvairiapusiai raidos
sutrikimai.
Vaikystės autizmas.
Aspergerio sindromas.

2 skyrius

Bendrieji mokymosi sutrikimai.
Specifiniai mokymosi sutrikimai :
- skaitymo sutrikimas;
- rašymo sutrikimas;
- matematikos sutrikimas.

3 skyrius

Dėmesio sutrikimas.
Aktyvumo ir dėmesio
sutrikimas.
Elgesio sutrikimas.
Prieštaraujančio
neklusnumo sutrikimas.

4 skyrius

Emocijų sutrikimas.
Emocijų – nerimo spektro
sutrikimas.
Emocijų – nuotaikos spektro
sutrikimas.

5 skyrius

Kalbos sutrikimai:
- fonologinis sutrikimas;
- kalbos neišsivystymas.

6 skyrius

Kalbėjimo sutrikimai:
- Fonetinis sutrikimas;
- Sklandaus kalbėjimo sutrikimas.

7 skyrius

Besimokantys ne gimtąją kalbą arba
gyvenantys kitoje kultūrinėje/kalbinėje
aplinkoje.
Patiriantys nepalankių aplinkos
veiksnių įtaką.

Intelektų sutrikimas

Sutrikimo apibūdinimas ir simptomai

Intelektų sutrikimas gali būti :

Nežymus intelektų sutrikimas (IQ intervalas 50–69);

Vidutinis intelektų sutrikimas (IQ intervalas 35–49);

Žymus intelektų sutrikimas (IQ intervalas 20–34);

Labai žymus intelektų sutrikimas (IQ intervalas žemesnis nei 20).

Intelektų sutrikimas pasireiškia pažintinės veiklos, kalbinių, motorinių gebėjimų pažeidimais bei adaptyvaus elgesio sutrikimu (komunikacija, sivistarka, socialiniai ir sveikatos įgūdžiai, savireguliacija, kasdienių žinių taikymas gyvenime).

Vaikams, turintiems intelektų sutrikimą, stebimas visų psichinių procesų lėtumas, tačiau jie sugeba dalyvauti tikslingoje veikloje. Elgesys nekelia ypatingų problemų: vaikai paprastai būna darbštūs, paklusnūs, drausmingi, pareigingi, moka džiaugtis sėkmėmis. Intelektų sutrikimas dažniausiai išryškėja pradėjus lankyti mokyklą, kai vaikai susiduria su analizės, apibendrinimo procesų reikalaujančiomis užduotimis. Sunkiai sekasi matematika, gramatika bei dalykai, kuriuose reikia loginio mąstymo.

Rekomendacijos

- Naudokite mokinio gebėjimus atitinkančią mokomąją medžiagą. Ji turi būti aiški, suprantama, konkreči, vaizdi.
- Naudokite specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniams pritaikytus vadovėlius, specialiąsias mokymo priemones.
- Mokykite stebėti daiktus, objektus, juos lyginti, rasti panašias savybes, skirtumus, padėkite išskirti pagrindinius dalykus.
- Siekite naują medžiagą su įgytais mokėjimais, įgūdžiais.
- Reikalaukite išmokti tik būtiniausias teorines žinias. Visą mokomąją medžiagą siekite su praktika.
- Visada pateikite užduoties atlikimo pavyzdį.
- Padėkite mokiniui pradėti užduotį, kad įsitikintumėte, ar jis suprato, ką reikės daryti.
- Nuolat kartokite, grįžkite prie ankstesnės informacijos.
- Kaitaliokite veiklos rūšis: rašymo, skaitymo užduotis keiskite praktine konstravimo, modeliavimo, stebėjimo veikla.
- Leiskite naudotis lentelėmis, atmintinėmis rašant savarankiškus ir kontrolinius darbus.

- Mokykite planuoti savo veiklą, tik atlikus vieną užduotį imtis kitos, užbaigti užduotį, pasitikrinti klaidas.
- Padrąsinkite mokinį veikti savarankiškai.
- Pastebėkite ir skatinkite už menkiausių pažangą

Naudinga literatūra

1. I. Eljošienė „Vaikai, turintys intelektų sutrikimų. Specialiojo ugdymo pagrindai“, 2003 Šiauliai.
2. D. P. Hallahan, J. M. Kauffman „Ypatingieji mokiniai“, 2003 Alma littera.
3. Rekomendacijos mokytojams, ugdantiems sutrikusio intelekto vaikus. <https://ppt.pasvalys.lt/wp-content/uploads/2020/03/Rekomendacijos-mokytojams-ugdantiems-sutrikusio-intelektu-vaikus.pdf>

Įvairiapusiai raidos sutrikimai

Sutrikimo apibūdinimas ir simptomai

Įvairiapusius raidos sutrikimus sudaro:

Vaikystės autizmas

Atipiškas autizmas

Retto sindromas

Kiti dezintegraciniai vaikystės sutrikimai

Hiperaktyvus sutrikimas, susijęs su protiniu atsilikimu ir stereotipiniais judesiais

Aspergerio sindromas

Kiti įvairiapusiai raidos sutrikimai.

Nepatikslintas įvairiapusis raidos sutrikimas.

Įvairiapusiai raidos sutrikimai pasireiškia kokybiniais socialinio bendravimo ir komunikacijos sutrikimais bei ribotu, stereotipiniu ir pasikartojančiu interesų ir veiklos pobūdžiu. Dažniausiai raida būna sutrikusi nuo pat kūdikystės arba, išimtiniais atvejais, sutrikimas išryškėja per pirmuosius penkerius gyvenimo metus. Dažnai (nors ne visada) būna tam tikro laipsnio bendras kognityvinės veiklos pažeidimas, elgesys neatitinka amžiui būdingo elgesio.

Dažnai vaikas nerodo susidomėjimo kitais žmonėmis, bendraamžiais, sunku užmegzti ryšį su kitais žmonėmis, žaisti, ar palaikyti ilgesnį kontaktą. Nesupranta kitų žmonių emocinių išraiškų, jiems sunku perprasti kito žmogaus kūno kalbą, veido mimikas. Žodinėje kalboje nesuprantamos metaforos, sarkazmas ar ironija, viskas suprantama tiesiogiai ir pažodžiui. Ypatingas struktūros ir rutinos poreikis.

Rekomendacijos

- Pritaikykite ugdymo aplinką (parinkite tinkamą sėdėjimo vietą, nusiramino vietą, įrenkite triukšmo sienelę ir t.t.).
- Naudokite vaizdinę dienotvarkę. Paveikslėliais ar simboliais nurodykite vaiko laukiančias dienos veiklas. Tai padės geriau suprasti, ką reikia atlikti, pereiti nuo vienos veiklos prie kitos, orientuotis laike ir tapti savarankiškesniu.
- Veiklas struktūruokite. Padėkite vaikui suprasti, kada prasideda veikla, kiek bus užduočių, kada bus pertrauka, kada pabaiga, kas bus po to.
- Naudokite daug įvairių vaizdinių priemonių.
- Sakykite trumpas ir aiškas instrukcijas, jas papildydami gestais, paveikslėliais, nuotraukų ar konkrečių pavyzdžių demonstravimu.
- Padrąsinkite mokinį veikti savarankiškai.

- Pastebėkite ir skatinkite už menkiausių pažangą.

Naudinga literatūra

1. Tony Attwood „ASPERGERIO SINDROMAS. Išsamus vadovas“, 2013
2. Kaip ugdyti vaiką, kuriam diagnozuotas autizmas? <https://srvks.lt/pedagogams/>
3. Rekomendacijos vaikų, turinčių įvairiapusių raidos sutrikimų, nuotoliniam ugdymui <https://srvks.lt/wp-content/uploads/2020/03/Rekomendacijos-vaik%C5%B3-turin%C4%8Di%C5%B3-%C4%AFvairiapusi%C5%B3-raidos-sutrikim%C5%B3-nuotoliniam-ugdymui.pdf>
4. VPPT Įvairiapusis raidos sutrikimas. <https://www.vilniausppt.lt/wp-content/uploads/2020/12/%C4%AEvairiapusis-raidos-sutrikimas-1-l.pdf>

Rekomenduojami filmai:

1. „Rain Man“, 1988. (Lietaus žmogus)
2. „Forrest Gump“, 1994 (Forestas Gampas)
3. „I am Sam“, 2001 (Aš esu Semas)
4. „My name is Khan“, 2010 (Mano vardas Khanas)

Vaikystės autizmas

Sutrikimo apibūdinimas ir simptomai

Būdingi raidos sutrikimai, išryškėjantys vaikams iki trejų metų amžiaus ir pasireiškiantys trijose veiklos srityse: socialinėje, bendravimo, komunikacijos ir elgesio.

Mažas vaikas nereaguoja į garsinius dirgiklius, kalbinimą – atrodo, lyg negirdėtų. Nepalaiko akių kontakto. Būna pernelyg ramus ar atvirkščiai – dirglus ir nervingas. Labiau domisi daiktais nei bendravimu su žmonėmis. Menkai įsitraukia į bendras veikas su bendraamžiais. Jautriai reaguoja į stimulus: garsus, kvapus, skausmą, šviesą. Atlieka stereotipinius judesius, pvz. susijaudinę plasnoja rankomis, ranka ar daiktu muša vienodą ritmą, linguoja ar pan. Žaidžia neįprastus žaidimus (pvz., rikiuoja daiktus eilute, turi specifinius domėjimosi objektus ir kt.).

Rekomendacijos

- Pritaikykite ugdymo aplinką (parinkite tinkamą sėdėjimo vietą, nusiramino vietą, įrenkite triukšmo sienelę ir t.t.).
- Naudokite vaizdinę dienotvarkę. Paveikslėliais ar simboliais nurodykite vaiko laukiančias dienos veiklas – tai padės geriau suprasti, ką reikia atlikti, pereiti nuo vienos veiklos prie kitos, orientuotis laike ir tapti savarankiškesniu.
- Veiklas struktūruokite. Padėkite vaikui suprasti, kada prasideda veikla, kiek bus užduočių, kada bus pertrauka, kada pabaiga, kas bus po to.
- Naudokite daug įvairių vaizdinių priemonių.
- Sakykite trumpas ir aiškas instrukcijas jas papildydami gestais, paveikslėliais, nuotraukų ar konkrečių pavyzdžių demonstravimu.
- Padrąsinkite mokinį veikti savarankiškai.
- Pastebėkite ir skatinkite už menkiausią pažangą.

Naudinga literatūra

1. L. Mikulėnaitė, R. Ulevičiūtė „Ankstyvojo amžiaus vaikų autizmas“, 2004
http://www.vaikuligonine.lt/wp-content/uploads/doc/Vaiko_raidai/Anks_tyvojo-amziaus-vaiku-autizmas.pdf
2. Autizmo spektro sutrikimai
<https://srvks.lt/autizmas/autizmo-spekto-sutrikimai/>
3. Kas yra autizmas?
<https://www.kitoksivaikas.lt/kas-yra-autizmas/>
4. Autizmas.
<https://pagalbasau.lt/autizmas/>
5. Rekomendacijos
<http://www.ziburio.vilnius.lm.lt/wp-content/uploads/2020/04/Rekomendacijos-darbui.pdf>

Rekomenduojami filmai:

1. „Rain Man“, 1988 (Lietaus žmogus).
2. „Forrest Gump“, 1994 (Forestas Gampas)
3. „I am Sam“, 2001 (Aš esu Semas)
4. „My name is Khan“, 2010 (Mano vardas Khanas)

Asperger'io sindromas

Sutrikimo apibūdinimas ir požymiai

Tai vienas iš neurologinių sutrikimų, priskiriamų autizmo spektro sutrikimams. Būdingi tie patys socialinio bendravimo sutrikimai kaip ir autizmo atveju kartu su ribotu stereotipiniu, pasikartojančiu veiklos ir interesų ratu. Sutrikimas skiriasi nuo autizmo tuo, kad nėra bendro kalbos ar pažinimo raidos sulėtėjimo ar atsilikimo. Tokie vaikai sunkiai identifikuoja kūno kalbą, kitų žmonių žodžius supranta tiesmukai. Nejaučia asmeninės erdvės – gali stovėti per arti arba per toli. Taip pat Aspergerio sindromo turėtojai beveik visada pasižymi netipiniu akių kontaktu – arba jis yra palaikomas labai ribotai, į akis žiūrima mažai. Sunku susirasti draugų, užmegzti kontaktą ir jį palaikyti. Turi gana skurdų žodyną. Labai dažnai pasitaikantis bruožas yra ir fizinis nerangumas, prastesnė judesių koordinacija – keistoka eisena. Būdingas padidėjęs arba sumažėjęs jautrumas specifiniams garsams, kvapams, tekstūroms ar prisilietimams.

Žmonės su Aspergerio sindromu yra bent vidutinio, o neretai ir labai aukšto intelekto. Tačiau mes esame įpratę, kad žmogus, turintis aukštą intelektą, rodo gana gerus rezultatus įvairiose veiklose ir srityse. Tuo tarpu Aspergerio sindromo turėtojų mokymosi gebėjimų profilis labai netolygus – sindromą turintis asmuo gali be vargo mintyse spręsti sudėtingiausias matematikos lygtis, bet čia pat susidurti su sunkumais, kai reikia suskaičiuoti grąžą prie kasos.

Rekomendacijos

- Pateikite tikslias, trumpas užduotis.
- Kalbėkite ramiau balsu, darykite pertraukas.
- Naudokite daug įvairių vaizdinių priemonių.
- Sakykite trumpas ir aiškias instrukcijas, jas papildydami gestais, paveikslėliais, nuotraukų ar konkrečių pavyzdžių demonstravimu.
- Pasitikslinkite, ar vaikas suprato užduotį.
- Skatinkite bendrauti su bendraamžiais.
- Įtraukite į bendraamžių savipagalbos grupes.
- Neverskite atsiskaityti užduočių prieš visą klasę.
- Padrąsinkite mokinį veikti savarankiškai.
- Pastebėkite ir skatinkite už menkiausių pažangą.

Naudinga literatūra

1. Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centras „Vaiko su Aspergerio sindromu sveikatos stiprinimas ir ugdymas. Metodiniai patarimai
<https://www.klrppt.lt/wp-content/uploads/2016/11/Vaiko-su-aspergerio-sindromu-sveikatos-stiprinimas-ir-ugdymas.pdf>
2. Rekomendacijos pedagogams ugdantiems mokinius, turinčius Aspergerio sindromą
<https://ppt.pasvalys.lt/wp-content/uploads/2021/01/apie-aspergeri-rekomendacijos.pdf>
3. Rekomendacijos
<http://www.ziburio.vilnius.lm.lt/wp-content/uploads/2020/04/Rekomendacijos-darbui.pdf>
4. Aspergerio sindromas: Kas tai ir kuo šie žmonės išskirtinai
<https://galingi.lt/autizmas/aspergerio-sindromas-kas-tai-yra/>

Bendrieji mokymosi sutrikimai

Sutrikimo apibūdinimas ir požymiai

Tai grupė sutrikimų, kurie pasireiškia mokymosi pasiekimų atsilikimu iš dviejų ir daugiau dalykų (skaitymo, rašymo, matematikos ar kitų mokomųjų dalykų). Šis atsilikimas yra tikėtinas, kai asmens intelektiniai gebėjimai yra žemi (IQ yra nuo 70 iki 79), tačiau nesiekia labai žemo intelekto ribos (IQ 69 ir žemesnis).

Dažnai tokiam vaikui trūksta intelektinės veiklos savarankiškumo. Stebima perdėta priklausomybė nuo mokytojo ar kito asmens. Kartais perdėtą priklausomybę nuo suaugusiųjų gali keisti protesto reakcijos – negatyvizmas, nedraugiškumas ir pan. – kai vaikas tarsi demonstruoja kraštutinį nepasitenkinimą. Mokinys gali greitai imtis siūlomo darbo ir vėl jį mesti, ypač kai jis yra sunkesnis ir reikalauja daugiau pastangų. Tokie vaikai yra lengvai paveikiami kitų žmonių iš aplinkos.

Šiems mokiniams sunku dalyvauti klasės darbe, popamokinėje veikloje. Tai dažniausiai lemia ribotos mąstymo galimybės – sunkiai taiko naujus principus sudėtingesnėms užduotims spręsti, sunkiai suvokia naujų žodžių prasmę, negeba greitai daryti išvadų iš pateiktų faktų, nepakankamai skiria esminius ir antraeilinius dalykus. Veikla stereotipiška, skurdi. Atlikdami intelektines užduotis tokie vaikai nelinkę klausimų svarstyti iš įvairių pusių, mąstymui trūksta lankstumo. Šių mokinių elgesys gali priminti paprasčiausią nerūpestingumą bei nebrandumą. Mokymosi rezultatai didėja palengva, lėtai kylančia kreive.

Rekomendacijos

- Įsitikinkite, ar užduotys atitinka mokinio gebėjimus.
- Pateikite nurodymus, paaiškinimus ir instrukcijas įvairiu būdu (žodiniu, vaizdiniu). Skatinkite mokinį klausti, jei jis ko nors nesupranta.
- Pateikite mokiniui kiekvienos veiklos planą (specifinius nurodymus, užduoties atlikimo schemą ar pavyzdį, atraminę medžiagą, skiriamą laiką).
- Mokykite pasiręgti arba kartu su vaiku parenkite reikalingą atraminę medžiagą (lygčių sprendimo pavyzdžius, veiksmų eilės tvarką, rašybos taisykles, linksmų pavadinimus ir klausimus, žodžio, sakinio ir kalbos dalių atmintines ir pan.).
- Aiškindami teorinę medžiagą, siekite ją su praktine patirtimi. Nuolat kartokite, įtvirtinkite jau išminktą medžiagą. Žinias papildykite nuosekliai, neperkraukite nauja, nežinoma informacija.

- Aiškinkite naujas sąvokas įprastiniais žodžiais. Turtinkite, plėskite mokinio žodyną, padėkite atrasti žodžių sinonimus, antonimus. Mokykite iš duotų žodžių sudaryti sakinius.
- Diskutuokite temomis, dominančiomis mokinį – taip jis geriau suvoks naujas sąvokas ir reiškinius.

Naudinga literatūra

1. Mokiniai, turintys mokymosi sutrikimų
<https://www.klrppt.lt/mokiniai-turintys-mokymosi-sutrikimu/>
2. Bendrieji mokymosi sutrikimai
<https://zeimena.pabrade.lm.lt/sena/dokumentai%202018/BENDRIEJI%20MOKYMOSI%20SUTRIKIMAI%20SPECIALIOJI%20PAGALBA.pdf>

Specifiniai mokymosi sutrikimai: skaitymo sutrikimai

Sutrikimo apibūdinimas ir požymiai

Tai specifinis skaitymo sutrikimas, pasireiškiantis dekodavimo, sklandumo, suvokimo aspektais, įeinantis į specifinių mokymosi sutrikimų sistemą.

Skaitymo sutrikimas – sunkus, ilgą laiką trunkantis skaitymo išmokimo, gebėjimo skaityti ir suprasti skaitomus žodžius sutrikimas, nepaisant tinkamo mokymo, adekvataus intelekto bei sociokultūrinių sąlygų.

Žodžių skaitymo sunkumai:

- Raidžių, skiemenų praleidimai, keitimai, pridėjimai. Ribotas visuminis vizualinis žodžių atpažinimas, spėjama žodžio pradžia; perskaičius žodžio pradžią, neteisingai spėjama kita žodžio dalis.

Sklandaus skaitymo sunkumai:

- Skaitoma paraidžiui arba skienuojant. Skiemenų, žodžių ir žodžių junginių kartojimas; labai lėtas arba greitas (kai tai trukdo teksto suvokimui) skaitymo tempas; nepaisoma žodžio, sakinio ribų, skyrybos ženklų pametamas skaitomas žodis, eilutė, negebama perkelti žvilgsnio žodžių praleidimai arba nesamų pridėjimai.

Teksto supratimo sunkumai:

- Nesuprantamos tikslios perskaitytų žodžių reikšmės, žodžių junginių, sakinių prasmės. Skaitant nepasinaudojama tekstinėmis užuominomis; sunkiai suprantami tekste esančių atskirų minčių ryšiai. Sunkiai suprantama pagrindinė teksto mintis. Nesuvokiamas teksto stilius ir paskirtis.

Rekomendacijos

- Sudėtingiausių dalykų mokyti pamokos pradžioje.
- Leisti mokiniui pačiam nusistatyti darbo tempą.
- Skirti daugiau laiko užduotims atlikti.
- Ugdomąją medžiagą pateikti įvairiais būdais (vaizdu, garsu, judesiu), remtis pavyzdžiais iš gyvenimo, artimos aplinkos.
- Kuo dažniau naudoti teigiamus vertinimus, paskatinimus už gerai atliktą užduotį ar jos dalį.
- Ugdyti pasitikėjimą savimi, padėti pajusti savo vertę.
- Pamokose įtraukti užduočius, kurios leistų mokiniams atskleisti jų stiprybes.
- Leisti atsitraukti nuo veiklos, pajudėti, jei mokinys nebegali susikaupti ir atlikti užduoties.
- Skaitomame tekste papildomai pažymėti painiojamas raides (k-g, š-ž, p-b, t-d – vienu metu tik vieną porą painiojamų raidžių, kai jos įsitvirtins – kitą porą ir t.t.).

- Lavinant skaitymo techniką, atskirti užduotis: kai lavinamas skaitymas, susitelkti tik į skaitymą, kai teksto suvokimas – neakcentuoti skaitymo klaidų
- Daugiau laiko skirti užduotims, kuriose yra skaitymo dalis. Žodžių iškodavimas (perskaitymas) iš mokinio atima labai daug laiko ir jėgų, todėl mažinkite skaitomo teksto apimtį, prioritetu laikydami skaitymo kokybę. Likusį neperskaitytą tekstą mokinys galėtų išklausyti.
- Įsimintiną informaciją pateikti kuo įdomiau: vaizdiniu, emociniu būdu, remiantis mokinio turima patirtimi.

Naudinga literatūra

1. Rekomendacijos

<https://www.emokykla.lt/upload/EMOKYKLA/BP/2022-03-10/tarpiniai/Rekomendacijos%20spec%2010/tarpiniai/Rekomendacijos%20spec%2020poreikiai/Mokymosi%20sutrikimai.pdf>

Specifiniai mokymosi sutrikimai: rašymo sutrikimai

Sutrikimo apibūdinimas ir požymiai

Rašymo sutrikimai gali būti nulemti nepakankamai išlavėjusių kalbos procesų (kitose šalyse vadinama disortografija), ir (arba) nesusiję su kalbos raida. (kitose šalyse dar vadinama disgrafija). Čia kalbėsime apie specifinį mokymosi – rašymo sutrikimą, kuris pasireiškia nepakankamu rašymo greičiu ir prasta rašymo kokybe.

Šis rašymo sutrikimas apibūdinamas kaip neuropsichologinis sutrikimas, kuris pasireiškia mokiniams pradėjus rašyti. Rašymo procesas susideda iš motorinių judesių sekos. Būtina sėkmingo rašymo sąlyga yra pakankami motoriniai ir informacijos apdorojimo įgūdžiai.

Žodžio struktūros iškraipymas praleidžia, keičia, prirašo raides ar skiemenis, sujungia žodžius į vieną, žodžio dalis rašo atskirai. Sukeičia panašaus skambesio priebalsius (p–b, t–d, k–g ir kt.), neskiria i–y, u–ū, e–ė, ie–ė, uo–o, minkštumo ženklo ir kt. Rašybos taisyklių netaikymas. Sunkumai perteikti mintį raštu. Neįskaitomas arba sunkiai įskaitomas raštas.

Rekomendacijos

- Mažinti rašto darbų apimtį. Kai kuriuos rašto darbus leisti atsiskaityti žodžiu.
- Padėti mokiniui pradėti užduotį (parodyti atlikimo pavyzdį).
- Teksto kūrimo raštu darbus leisti rašyti iš anksto paruoštose formose (jose turi būti struktūruotai pateiktos tam tikros dalys, pateikiami klausimai, į kuriuos atsakydamas mokinyss galėtų tinkamai atlikti užduotį).
- Nereikalauti rašyti sudėtingos konstrukcijos sakinių. Leisti rašyti mažesnės apimties rašto darbus.
- Atskirti užduotis: kai lavinama rašysena, dėmesį sutelkti tik į raidžių rašymą, kai vertinamos žinios – į žinias.
- Mokant rašyti žodį be klaidų naudoti strategiją žiūrėk – pridėk – rašyk – pasitikrink.
- Jei reikia, lapuose paryškinti linijas.
- Leisti mokiniui tyliai sau diktuoti užrašomus žodžius.
- Kartu su mokiniu sudaryti ir pamokų bei žinių patikrinimo metu leisti naudotis taisyklių rinkiniais, lentelėmis, atmintinėmis, schemomis.
- Pamokų metu pateikti trumpas, aiškas, papildoma informacija neperkrautas užduotis.
- Vengti skirti kontrolinių darbų, rašinių perrašinėjimo užduočių.
- Nereikalauti daugiau rašto arba leisti tekstą rašyti kompiuteriu.

Naudinga literatūra

1. Rašymo sutrikimai – kaip ir kada juos atpažinti?
<https://www.braingym.lt/ltrasymo-sutrikimai-kaip-ir-kada-juos-atpazinti>
2. Rekomendacijos
<https://www.emokykla.lt/upload/EMOKYKLA/BP/2022-03-10/tarpiniai/Rekomendacijos%20spec%20%20poreikiai/Mokymosi%20sutrikimai.pdf>

Specifiniai mokymosi sutrikimai: matematikos sutrikimai

Sutrikimo apibūdinimas ir požymiai

Matematikos mokymosi sutrikimas vadinamas diskalkulijos (iš lotynų k. dys – sutrikimas, calculo – skaičiuoju) terminu. Šis sutrikimas tarptautinėje ligų klasifikacijoje (TLK-10) vadinamas specifiniu aritmetinių sugebėjimų sutrikimu (žymimas F81.2 kodu), kuris apima „specifinių aritmetinių sugebėjimų pažeidimą, kurio negalima paaiškinti vien tik bendru protiniu atsilikimu ar netinkamu mokymu. Sutrikimas pasireiškia nesugebėjimu atlikti pagrindinių skaičiavimo veiksmų, pvz.: sudėti, atimti, dauginti, dalyti. Čia nekalbama apie abstrakčius matematinius sugebėjimus, kurių reikia algebrai, trigonometrijai, geometrijai ir kt.

Pagrindinių matematinių įgūdžių sunkumai (daiktų skaičiavimo, aritmetinių veiksmų atlikimo žodžiu (mintinio skaičiavimo) bei raštu ir jų užrašymo, daugybos lentelės įsiminimo sunkumai). Matematinių terminų (sąvokų) pavadinimo ir suvokimo, žodžiu pateiktų užduočių užrašymo skaičiais sunkumai. Skaitmenų, matematinių ženklų, skaičių, simbolių suvokimo, skaičių užrašymo sunkumai. Tekstinių uždavinių sprendimo sunkumai. Klysta atlikdami aritmetinius veiksmus (sudėti, atimti, daugyti, dalyti). Sunkiai įgyja matematinių problemų sprendimo įgūdžių. Silpna ilgalaikė atmintis (greitai užmiršta išmokus sprendimus).

Skurdus, netikslus matematinis žodynas. Sunkiai įsisavina matavimų sistemą. Vengia strateginių žaidimų.

Rekomendacijos

- Skirti daugiau laiko užduotims atlikti ar sumažinti panašių pratimų skaičių.
- Perskaityti ir paaiškinti užduotis garsiai.
- Naudoti konkrečius pavyzdžius, siejančius matematiką su artima aplinka ar mokinio turima patirtimi.
- Naudoti vaizdinę medžiagą sprendžiant uždavinius.
- Užduotis pateikti etapais, išradingai, įdomiai.
- Naudoti tarpinį atsiskaitymą.
- Padėti naują informaciją susieti su jau turimomis žiniomis.
- Skirti daugiau laiko pasižymėti esminę informaciją, mokyti susidaryti schemas, užrašus, priminimus.
- Sumažinti mechaniškai nurašomos informacijos kiekį (naudoti kopijuotas ar spausdintas užduotis).
- Pamokų metu leisti naudotis papildomomis priemonėmis (skaičiuotuvu, daugybos lentele, formulėmis, sprendimų pavyzdžiais).

Naudinga literatūra

1. Giedrienė R., Monkevičienė O. „O, kodėl nemieja mokykla?“ Vilnius, 1995.
2. R. Kibildienė „Specialiųjų ugdymo(si) poreikių mokinių matematikos mokymosi ypatumai“, 2009 m., Vilnius

Dėmesio sutrikimas

Sutrikimo apibūdinimas bei požymiai

Vis dažniau mokykloje sutinkami vaikai, kurie nebegeba išlaikyti dėmesio ilgesnį laiką į vieną pateiktą objektą ar užduotį. Jų dėmesį trikdo daugybė dirgiklių – nuo spalvų ir garsų iki technologijų. Mokiniai pradeda vengti ilgesnės apimties užduočių, vien jas pamatę bando nustumti į šalį, komentuoja ir/ar reiškia susierzinimą. Neretai dėmesio sutrikimą lydi ir aktyvumo sutrikimas (žr. sekančiame poskyryje).

Esant dėmesio sutrikimui, vyrauja dėmesio išlaikymo problemos. Vaikams, turintiems nedėmesingąjį tipą, dažnai būdingas lėtas informacijos apdorojimo (psichinės veiklos) tempas: jie yra lėtesni už savo bendraamžius, jiems reikia ilgesnio laiko tarpo suprasti gaunamą informaciją. Gali pasitaikyti ir reakcijos į išorinius dirgiklius vėlavimas (negirdi skambučio, lėtai išeina iš kabineto, vangiai atsiverčia reikiamą puslapį ir kt.).

Dažnai vaikai jaučia padidėjusį įtampą ir nerimą, galvos ir/ar pilvo skausmus, dažniau mirkčioja, skleidžia savotiškus garsus, dažniau atsidūsta, nepertraukiamai žaidžia su tušinuku, liniuote ar trintuku, juos graužia.

Rekomendacijos

- Užduotis skaidyti į kelias dalis, suteikti galimybę vienu metu skaityti tekstą pastraipomis, dalimis, atskirais puslapiais.
- Kartu su mokiniu kurti sekas/eiliškumą, svarbus pastovumas/rutina, dažnesnis pakartojimas,
- Mokiniui spalva pa(si)žymėti užduotis/žodžius, kurie jam bus reikalingi atliekant pratimą.
- Pastebėjus vaiko išsiblaškymą, susitartais signalais, sugrąžinti jį prie veiklos.
- Sudaryti galimybes vaikui turėti mažas pertraukas darbo metu.
- Esant padidėjusiai įtampai, nerimui, su vaiku galima aptarti nusiramino būdą (pvz.: 2 min. išeiti į koridorių, streso kamuoliuko naudojimas, piešimas-rašymas į tam skirtą užrašinę ir kt.).
- Aptarti su vaiku būsimas elgesio pamokoje taisykles, mokyti, jas taikyti nuosekliai.

Naudinga literatūra

1. 6 pratimai, kurie padės vaikams sutelkti dėmesį,
<https://www.delfi.lt/seima/ugdymas/6-pratimai-kurie-pades-vaikams-sutelkti-demesi.d?id=84760577>
2. Vaikams sunkiai sekasi susikaupti? Mokytoja pateikė praktinių patarimų"
<https://www.delfi.lt/seima/ugdymas/vaikams-sunkiai-sekasi-susikaupti-mokytoja-pateike-praktiniu-patarimu.d?id=86922829>

Rekomenduojami filmai:

1. "The Ron Clark story", 2006 m., (Rono Klarko istorija)

Aktyvumo ir dėmesio sutrikimas (ADS)

Sutrikimo apibūdinimas bei požymiai

Būdingi vienodai išreikšti visi aktyvumo ir dėmesio sutrikimo požymiai. Pasireiškia amžiaus neatitinkančiais dėmesingumo (nesugebėjimas pakankamai ilgai išlaikyti dėmesį, baigti pradėtą darbą), padidėjusio aktyvumo arba hiperaktyvumo (bėgiojimas, judėjimas, triukšmavimas, kai reikia sėdėti ramiai, įkyrus elgesys) ir impulsyvumo (nesugebėjimas sulaukti savo eilės, atidėti noro išpildymo) požymiais. Šie požymiai ryškėja jau ikimokykliniame amžiuje. ADS sutrikimas stebimas bent dviejose aplinkose (pavyzdžiui, namuose ir mokykloje) ir turi įtakos atitinkamam raidos etapui būdingam funkcionavimui socialinėje srityje, mokykloje, namie ar kitoje aplinkoje. Šie sutrikimai nėra sąlygoti autizmo ar emocinių sutrikimų. Vyrauja dėmesio išlaikymo sutrikimai, užmaršumas, išsiblaškymas ir neatidumas. Vaikams, turintiems nedėmesingąjį tipą, dažnai būdingas lėtas informacijos apdorojimo (psichinės veiklos) tempas. Vyrauja padidėjusio aktyvumo / hiperaktyvumo, impulsyvumo, atminties pablogėjimo ir greito susierzinimo požymiai.

Beveik pusė vaikų, kurie turi aktyvumo ir dėmesio sutrikimą, turi ir mokymosi sunkumų, jiems sunku skaityti ar rašyti, mokytis matematikos. Beveik 70 proc. tokių vaikų turi kalbos ir kalbėjimo problemų – tai rodo moksliniai tyrimai.

Rekomendacijos

- Klasės aplinkoje turėtų būti kuo mažiau trukdžių, blaškančių ir atitraukiančių mokinio dėmesį.
- Pamokos metu mokytojai turėtų keisti veiklos pobūdį – paeiliui derinti susikaupimo ir fizinio aktyvumo reikalaujančias veiklas (surinkti vadovėlius, išdalinti priemones ar pan.).
- Pateikiamos trumpos, mokiniams suprantamos ir įveikiamos užduotys.
- Už tinkamai atliktas užduotis ar pastebėjus tinkamą elgesį skiriamas padrąsinimas/ paskatinimas.
- Suvaldyti pykčio/atsikalbinėjimo priepuolius padės ramus pedagogo elgesys – leidimas vaikui išeiti už durų nusiraminti, atsigerti vandens.
- Su vaiku kalbėtis palaikant akių kontaktą, esant arčiau mokinio, kalbėti trumpais aiškiais sakiniais.

- Suaugusiųjų sugebėjimas išlikti ramiems stebint vaiko netinkamą elgesį – priešingu atveju mokinys gali mėgdžioti suaugusiojo elgesį.
- Nurodymų ir siūlymų vaikui formulavimas užduodant klausimą: Tu norėtum atsiskaityti pasakojimą dabar ar pamokos pabaigoje?
- Suderinti vieningus pedagogų sutarimus kaip bus reaguojama į vaiko pykčio/atsikalbinėjimo elgesio išraiškas.

Naudinga literatūra

1. Apie padidintą vaikų aktyvumą ir dėmesio sutrikimą <https://www.bernardinai.lt/2015-03-20-apie-padidinta-vaiku-aktyvuma-ir-demesio-sutrikima/>
2. Interviu su vaikais turinčiais ADS ir neturinčiais šio sutrikimą <https://www.youtube.com/watch?v=MTE-KFKpDWS>
3. Nesustojantis vidinis varikliukas – kaip padėti vaikams su aktyvumo ir dėmesio sutrikimu?, <https://naujienuos.manodaktaras.lt/naujienuos/nesustojantis-vidinis-varikliukas-kaip-padeti-vaikams-su-aktyvumo-ir-demesio-sutrikimu.d45509f3-b998-11eb-b633-aa00003c90d0>

Rekomenduojami filmai:

1. „Mommy“, 2014, (Mamytė)

Elgesio sutrikimas

Sutrikimo apibūdinimas bei požymiai

Elgesio sutrikimas pasireiškia pasikartojančiu ir nuolatiniu kitų teises pažeidžiančiu, ilgai besitęsiančiu įžūliu, provokuojančiu, agresyviu ir iššaukiančiu elgesiu, kuris pasiekęs aukščiausiąjį išraiškos tašką sutrikdo būdingas socialines elgesio normas.

Elgesio sutrikimas nustatomas, kai tokio elgesio trukmė ilgesnė nei 6 mėnesiai, taip pat būtina atsižvelgti į vaiko amžiaus tarpsniams būdingus elgesio ypatumus. Elgesio sutrikimas gali pasireikšti per:

- agresiją žmonėms ir gyvūnams;
- sąmoningą turto naikinimą;
- apgavystes ir vagystes;
- rimtus taisyklių pažeidimus (praleidžiamos pamokos ir kt.).

Turintiems šių sutrikimų vaikams būdingas pyktis, dirglumas, irzlumas, šiurkštumas, nemandagumas, autoritetų neigimas, maža tolerancija frustracijai, pykčio priepuoliai, atsakomybės stoka, nesugebėjimas užsibrėžti ir siekti tikslo, užuojautos, gėdos stoka.

Elgesio sutrikimas gali prasidėti vaikystėje arba paauglystėje, jo atsiradimas turi neaiškias priežastis ir sunkiai apibrėžiamas ribas. Dažnai ji susijęs su daugybe kitų vaiko, jo šeimos ir visuomenės problemų.

Pažymėtina, kad elgesio sutrikimui būdingas stabilumas ir pasikartojimas. Jeigu elgesio sutrikimas atsirado ankstyvame amžiuje jis bus susijęs ir su kitų sutrikimų požymiais, pavyzdžiui, dėmesio trūkumu ir hiperaktyvumo sindromu, nepažangumu moksle ir žemu intelektu.

Rekomendacijos

- Palaikyti akių kontaktą, kalbėtis priėjus arčiau mokinio, kreiptis į mokinį/-ę vardu.
- Kruopščiai išaiškinti susitarimus ir laukiamo elgesio normas savo pamokoje.
- Neperkelti elgesio vertinimo į mokymosi vertinimą, leisti blogai besielgiančiam vaikui gauti gerą pažymį už gerą išmokimą.
- Bendrauti užduodant su pamokos veikla susijusius klausimus "Ar kilo problema sprendžiant...?", "Galiu tau padėti, patarti?".
- Naudoti priminimus, prireikus nukreipti dėmesį "Man reikėtų, kad tu ..."
- Taikyti vienodus susitarimus (apribojimus, drausminimą ir paskatinimus) pamokoje vienodai visiems mokiniams.
- Kruopščiai aptarti ir suvienodinti mokiniui taikomas taisykles visų dalykų pamokose. Jas taikyti vieningai.
- Padėti mokiniui suprasti, kaip ir ką jis galėtų keisti savo elgesyje mokymosi proceso metu.

- Numatykite mokinių susėdimo pamokose planą pagal jūsų parinktas veiklas.
- Pastebėjus netinkamą elgesį, venkite kalbėti pakeltu tonu, bauginėti. Ramiu balsu įvardinkite koks mokinio elgesys pamokoje neatitiko ankstesnių susitarimų.

Naudinga literatūra

1. Vaikai su elgesio ir emocijų sutrikimais mokykloje: dalis metodų iš šalies atrodo drastiški. <https://www.inf.lt/vaikai-su-elgesio-ir-emociju-sutrikimais-mokykloje-dalis-metodu-is-salies-atrodo-drastiski/>
2. Teramuzika. Muzikos terapija vaikams ir paaugliams turintiems emocijų bei elgesio sutrikimų. <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000210393/teramuzika-muzikos-terapija-vaikams-ir-paaugliams-turintiems-emociju-bei-elgesio-sutrikimu-pokalbis-su-muzikos-terapeute-s-savickaite>

Rekomenduojami filmai:

1. „Turning red“, 2022 m., (Raudonoji panda)
2. „Freedom Writers“, 2007 m., (Laisvės puslapiai)

Prieštaraujančio neklusnumo sutrikimas

Sutrikimo apibūdinimas bei požymiai

Vyrauja nuolatinis negatyvus, priešiško, įžūlaus, provokuojančio elgesio kompleksas be akivaizdaus asocialaus elgesio ar agresijos priepuolių. Dažniausiai prasideda vaikystėje (jaunesniems nei 9–10m vaikams). Vaikui būdingi sutrikusio elgesio ypatumai pasireiškia bendraujant su suaugusiais. Šeimoje toks elgesys dažniausiai nukreiptas į naują šeimos narį, pvz., patėvį, jaunesnįjį brolių ar sesę. Mokymosi aplinkoje patiriami sunkumai ir klaidos pavirsta į nuolatinius kaltinimus aplinkiniams. Šį sutrikimą turintis:

- Specialiai erzina ir pykdo suaugusiuosius;
- Turi tvirtą nuomonę ir nuostatas, linkę jas ginti;
- Nuolat ginčijasi, atsisako laikytis nustatytų taisyklių, mėgsta atlikti darbus savo nustatyta tvarka ir jiems patogiu greičiu;
- Nereaguoja į drausminimą, o jį taikant – elgiasi dar įžūliau;
- Pykčiu reaguoja į pokyčius – pvz. atsiskaitymas be iš ankstinio pranešimo;
- Turi lyderio savybių, mėgsta vadovauti, sparčiai imasi iniciatyvos būdami su bendraamžiais;
- Mokinyse į nepageidaujamą elgesį gali įtraukti mokinių grupę, ją kurstyti ir skatinti elgtis netinkamai.

Rekomendacijos

- Įvardinti mokinio sėkmes: „Aš džiaugiuosi, kad šiandien sukaupė dėmesį ir sutartu laiku padarė namų darbus“;
- Glaudus bendradarbiavimas su mokinio tėvais;
- Skatinti elgtis tinkamai, paminint teigiamo elgesio naudas mokiniui – nereikės likti pasikalbėti po pamokos ar kt.
- Neįsivelti į kovą/ginčą su mokiniu;
- Jeigu įmanoma – ignoruokite netinkamą elgesį;
- Nuasmeninti mokinio sakomus priekaištus;
- Kuo dažniau taikyti paskatinimus už menkiausių tinkamo elgesio apraišką;
- Mokinyse tikisi būti pastebėtas elgdamasis netinkamai;
- Pastebėti mokinio irzlumą, numalšinti kylantį pyktį – įvardinti mokiniui nusiramavimo būdus.
- Taikykite pagyrimą elgesiui, kurio norėtumėte daugiau.

- Apgalvoti pagrindines taisykles, kurių turi laikytis mokinys ir tik palaipsniui didinti jų skaičių.
- Reaguodami į mokinio elgesį būkite nuoseklūs, netaikykite išlygų – savo sprendimus pasakykite aiškiai, trumpai ir tvirtu balso tonu.

Naudinga literatūra

1. Praktinės rekomendacijos tėvams ir ugdytojams:

<https://ppt.pasvalys.lt/wp-content/uploads/2020/05/Rekomendacijos-apie-prie%C5%Altaraujant%C4%AF-nepaklusnum%C4%85.pdf>

2. Dr. Douglas A. Riley „Nepaklusnus vaikas: priešgynos elgesio sutrikimas“ (2016);

3. Herm S. „Sunkūs vaikai“. Praktiniai patarimai auklėtojams ir tėvams. (2004)

Rekomenduojami filmai:

1. „Čia buvo Saša“, 2018 m.

Emocijų sutrikimas

Sutrikimo apibūdinimas

Itin padidėjęs nerimas dėl savo elgesio, mokslų, namų darbų, egzaminų, ateities ir kitų veiklų. Neretai tai susiję su įprasto veiklos vengimu, nuolatine liūdna nuotaika, nelaimingumu, irzlumu, jautrumu, ankstesnio susidomėjimo temomis praradimu bei padidėjusia įtampa bei nuovargiu.

Tai nuolatos esantys sunkumai, ryškūs, neatitinkantys tuometinio vaiko raidos etapui būdingo elgesio ir trikdančios vaiko mokymąsi, jo socialinius santykius, bendravimo įgūdžius.

Dažniausi požymiai

Emocijų skurdumas (neišraiškingos mototoniškos emocijos);

Emocijų šaltumas (abejingas sau ir artimiesiems, nejaudina kito nelaimė);

Emocijų bukumas (visiškai nesirūpinimas savimi, atsirandanti netvarka, nevalyvumas);

Emocijų neadekvatumas,

Emocijų ambivalentiškumas (tuo pačiu metu jaučiamos priešingos emocijos, pvz.: meilė ir neapykanta).

Rekomendacijos

- Suteikti tinkamą vietą, galimybę, žmogų su kuriuo vaikas galėtų pasikalbėti apie ūmiai sukilusias emocijas;
- Sudaryti galimybę vaikui patiriant padidintas emocijas, atsiskaityti asmeniškai/individualiai.
- Susitarimai su vaiku, kas padeda jam nusiraminti – išėjimas iš klasės jaučiant padidintas emocijas; streso valdymo priemonių naudojimas (pvz. minkšti kamuoliukai);
- Pasikartojant nesėkmėms, organizuoti asmeninius individualius/trišalius pokalbius, kurių metu svarbu atspindėti vaiko būseną, leisti išsikalbėti.

Naudinga literatūra

1. Vaikai turintys elgesio ar/ir emocijų sutrikimų. Kaip jiems padėti? <https://ppt.pasvalys.lt/wp-content/uploads/2021/01/Kaip-padeti-vaikams-turintiems-emociniu-ir-elgesio-sunkumu.pdf>
2. R. Barkauskienė, A. Zacharevičienė Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų bei sutrikimų. <https://sctelsiai.lt/ppt/darbassuvaikais.pdf>
3. J. Moskevič , Emocijų sutrikimai. <http://www.sniadeckio.salcininkai.lm.lt/wp-content/uploads/2017/02/Emocij-sutrikimai.pdf>

Rekomenduojami filmai:

1. „Inside out ” 2015 (Išvirkščias pasaulis)

Emocijų - nerimo spektro sutrikimas

Sutrikimo apibūdinimas bei požymiai

Emocijų-nerimo spektro sutrikimą turinčiam vaikui būdingas itin didelis susirūpinimas, nerimas, intensyvios baimės, smarkiai paveikiantys vaiko funkcionavimą mokykloje ar /ir mokymosi veikloje.

Išskiriamos kelios kategorijos: atsiskyrimo nerimo sutrikimas vaikystėje, socialinio nerimo sutrikimas (sociofobija) vaikystėje, generalizuoto nerimo sutrikimas, selektyvusis mutizmas (kalbos naudojimas tik su pasirenkamais žmonėmis), fobinio nerimo sutrikimai vaikystėje (specifinės baimės), panikos atakos, psichologinis potrauminis sindromas, obsesinis kompulsinis sutrikimas, ūmios reakcijos į stresą.

Rekomendacijos

- Svarbu sudaryti nuoseklią kasdienę rutiną. Naudinga pateikti vaikui dienos, pamokos planą, iš anksto informuoti mokinius apie galimus pokyčius.
- Trumpos pertraukos darbo metu – leidimas išeiti iš klasės. Turėtų būti iš anksto susitarta tokio išėjimo vieta bei trukmė, žmogus pas ką vaikas gali nueiti pasikalbėti.
- Mokinio vieta klasėje. Jei mokinys, susiduriantis su nerimu, jaučiasi patogiau sėdėdamas konkrečioje klasės vietoje, vertėtų leisti jam ten ir sėdėti, atsižvelgiant į galimybes ir kitų vaikų poreikius.
- Kai kurie atsiskaitymai gali kelti daugiau nerimo nei kiti, priklausomai nuo to, su kokia nerimo forma susiduria vaikas.
- Užrašų kopijos. Mokiniams, dažnai išeinantiems iš pamokos dėl jaučiamų nerimo simptomų, galima pateikti pamokos santrauką.
- Kūrybinės užduotys. Į pamokas galima įtraukti įvairaus pobūdžio kūrybines užduotis – rašymą, piešimą, lankstymą ir panašiai.

- Mokiniai, išgyvenantys nerimo simptomus, gali dažnai vėluoti į mokyklą ar pamokas. Nors tai gali sukelti nepatogumų pamokos metu, reikėtų vengti bausti tokius vaikus. Vien atvykimas tokiems mokiniams gali būti kaip didelis žygdarbis. Todėl tokiu atveju geriausia yra paskatinti atvykimą į mokyklą (pavyzdžiui, pasidžiaugti, kad mokinys atvyko).

Naudinga literatūra

1. Vaikai turintys elgesio ar/ir emocijų sutrikimų. Kaip jiems padėti?
<https://ppt.pasvalys.lt/wp-content/uploads/2021/01/Kaip-padeti-vaikams-turintiems-emociniu-ir-elgesio-sunkumu.pdf>
 2. R. Barkauskienė, A. Zacharevičienė Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocijų sunkumų bei sutrikimų.
<https://sctelsiai.lt/ppt/darbassuvaikais.pdf>
 3. Nerimo sutrikimai
<http://smegenyskitaip.blogspot.com/2018/10/nerimo-sutrikimai-nerimo-sutrikimu.html>
- Rekomenduojami filmai:
1. „Inside out“ 2015 (Išvirkščias pasaulis)

Emocijų - nuotaikos spektro sutrikimas

Sutrikimo apibūdinimas bei požymiai

Būdingi pokyčiai emocijų, savęs vertinimo ir mąstymo, motyvacijos srityse. Dažnai jaučiasi liūdni, verkia ar atrodo bepravirkstantys, jaučiasi beverčiai, mano kad nieko nesugeba, abejoja gyvenimo prasme, praranda susidomėjimą ankstesnėmis veiklomis ir mokymusi.

Šiam pogrupiui priklauso depresijos ir distimijos (lengvesnis, ilgiau trunkantis depresijos tipas).

Rekomendacijos

- Svarbu sudaryti nuoseklią kasdienę rutiną. Naudinga pateikti vaikui dienos, pamokos planą, iš anksto informuoti mokinius apie galimus pokyčius.
- Trumpos pertraukos darbo metu – leidimas išeiti iš klasės. Turėtų būti iš anksto susitarta tokio išėjimo vieta bei trukmė, žmogus pas ką vaikas gali nueiti pasikalbėti.
- Mokinio vieta klasėje. Jei mokinys, susiduriantis su nerimu, jaučiasi patogiau sėdėdamas konkrečioje klasės vietoje, vertėtų leisti jam ten ir sėdėti, atsižvelgiant į galimybes ir kitų vaikų poreikius.
- Kai kurie atsiskaitymai gali kelti daugiau nerimo nei kiti, priklausomai nuo to, su kokia nerimo forma susiduria vaikas.
- Užrašų kopijos. Mokiniam, dažnai išeinantiems iš pamokos dėl jaučiamų nerimo simptomų, galima pateikti pamokos santrauką.
- Kūrybinės užduotys. Į pamokas galima įtraukti įvairaus pobūdžio kūrybines užduotis – rašymą, piešimą, lankstymą ir panašiai.

- Mokiniai, išgyvenantys nerimo simptomus, gali dažnai vėluoti į mokyklą ar pamokas. Nors tai gali sukelti nepatogumų pamokos metu, reikėtų vengti bausti tokius vaikus. Vien atvykimas tokiems mokiniams gali būti kaip didelis žygdarbis. Todėl tokiu atveju geriausia yra paskatinti atvykimą į mokyklą (pavyzdžiui, pasidžiaugti, kad mokinys atvyko).

Naudinga literatūra

1. Vaikai turintys elgesio ar/ir emocijų sutrikimų. Kaip jiems padėti?
<https://ppt.pasvalys.lt/wp-content/uploads/2021/01/Kaip-padeti-vaikams-turintiems-emociniu-ir-elgesio-sunkumu.pdf>
 2. R. Barkauskienė, A. Zacharevičienė Darbas su vaikais, turinčiais elgesio ir emocinių sunkumų bei sutrikimų.
<https://sctelsiai.lt/ppt/darbassuvaikais.pdf>
 3. Nerimo sutikimai
<http://smegenyskaitaip.blogspot.com/2018/10/nerimo-sutrikimai-nerimo-sutrikimu.html>
- Rekomenduojami filmai:
1. „Inside out“ 2015 (Išvirkščias pasaulis)

Kalbos sutrikimai: fonologinis sutrikimas

Sutrikimo apibūdinimas

Tai visų garso ir skiemens skiriamųjų reikšmių suvokimas, įskaitant kirtį, priegaidę, intonaciją, skiemenų kiekį žodyje, žodžio garsinę skiemeninę struktūrą, ritmą, apimantis fonologines žinias, kalbėjimą ir klausymąsi. Vaikai blogai taria ir diferencijuoja panašiai skambančius kalbos garsus. Blogai skirti kalbos garsus gali ir vaikai, kalbantys pro nosį (hipernosinumas), ir prastai artikuliuojantys dėl artikuliacinio aparato pareizių (dizartrija)

Fonologinio sutrikimo pagrindas – neišlavinta foneminė klausa, nepakankamas foneminis suvokimas.

Foneminė klausa – tai gebėjimas iš klausos skirti kalbos garsų akustinius požymius, pvz., p–b, k–g duslumą ir skardumą, i–y, u–ū trumpumą ir ilgumą, o–uo, é–ie siaurumą ir platumą bei kitus skambėjimo skirtumus.

Turintiems šių sutrikimų vaikams būdingas artikuliacinių vaizdinių nepakankamumas, gebėjimas skirti fonemas (kalbos garsus) daugeliui vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, vystosi pavėluotai.

Mokiniai, turintys fonologinį kalbos sutrikimą, dalyvauja ugdymo procese kaip ir kiti tos pačios klasės mokiniai, nes supranta ir vykdo trumpas žodines instrukcijas, suvokia vaizdžiai pateiktą informaciją, atlieka užduotis, nereikalaujančias kalbėjimo (paremtas vaizdu), atlieka užduotis pagal konkretų pavyzdį, analogiją, naudojantis atramine medžiaga, dirba pagal aiškią struktūrą, nurašo tekstą be klaidų. Šiems mokiniams sudaromos sąlygos sėkmingai ugdytis, gali būti pritaikomos bendrosios programos, teikiama logopedo pagalba. Jie įgyja lietuvių kalbos ir kitų mokomųjų dalykų pagrindines žinias, išsiugdo pagrindines kompetencijas.

Sunkumai ugdymo procese kyla dėl sutrikusio fonemų atpažinimo pagal akustinius ir artikuliacinius požymius.

Fonologiniai sutrikimai skirstomi pagal jų pobūdį

Fonologinis sutrikimas (foneminė akustinė dislalija) – garsų tarimo trūkumai dėl akustinių vaizdinių nepakankamaumo. Vaikai neskiria fonemų (garsų) pagal kurį nors vieną akustinį (girdimąjį) požymį, kai kiti požymiai tokie pat. Vaikas negali kontroliuoti savo tarimo ir atsitiktinai ištaria tai vieną, tai kitą iš painiojamų garsų.

Fonologinis sutrikimas (foneminė artikuliacinė dislalija) – garsų tarimo trūkumai dėl artikuliacinių vaizdinių nepakankamaumo. Tai garsų tarimo trūkumai, atsiradę dėl nepakankamai išlavėjusios foneminės klausos. Panašios artikuliacijos garsai painiojami. Kalbėdami vaikai nuolat keičia vienus garsus kitais. Garsai tariaimi netinkamai, iškreiptai. Artikuliacinio aparato anatominių bei inervacijos trūkumų nėra.

Fonologinis sutrikimas (dizartrija) – garsų tarimo trūkumai dėl artikuliacinio aparato raumenų inervacijos nepakankamumo, kai yra sutrikusi foneminė klausa. Dėl foneminio suvokimo neišsivystymo gali būti nustatyti disleksijos (skaitymo) ir disgrafijos (rašymo) sutrikimai.

Fonologiniam kalbos sutrikimui būdingi požymiai

- Garsus taria netiksliai, painioja panašiai skambančius garsus.
- Neatpžįsta fonemų pagal akustinius ir artikuliacinius požymius.
- Sunkiai taria sudėtingesnės garsinės – skiemeninės struktūros žodžius, keičia garsus, skiemenis, juos praleidžia, pakeičia ar prideda nesamus garsus ir skiemenis (pvz., „tevizorius“ – televizorius, „kugaris“ – kupranugaris).
- Negeba pakartoti opozicinių skiemenų grupių (ka-ga-ka, za-za-ža).
- Klysta nustatydami, ar yra nurodytas garsas garsų eilėje, skiemenyse, žodžiuose.
- Sunkiai sugalvoja žodžius, prasidedančius nurodytu garsu.
- Negeba atlikti garsinės analizės.
- Neatrenka paveikslėlių, kurių pavadinimai prasideda pateiktais garsais: s – saulė, ž – žirafa.
- Ne visada suvokia vieną kartą išgirstą užduotį.
- Greitai pavargsta.
- Dėl neišlavėjusios foneminės klausos maišomi fonetiškai panašūs garsai, t.y. turintys bendrų akustinių požymių – u-ū, i-y, e-è, e-è-ie-ei, o-uo, p-b, t-d, k-g, s-z, c-č, š-č, s-š, z-ž; –šios klaidos neskaitomos klaidomis (grupuoti).
- Dėl nepakankamo regimojo suvokimo bei regimosios analizės ir sintezės, daromos klaidos – painiojamos grafiškai panašios raidės: p-b-d, m-n-u-v, l-t, ch-c, i-l, c-e, o-c, y-g-j, v-r, ei-ie, uo-ou, a-q, e-ę, i-j, u-ų. Būdingas veidrodinis rašymas, skiemenų, raidžių sukeitimas vietomis – šios klaidos nevertinamos kaip klaidos (neįskaičiuoti į bendrą vertinimą, jas fiksuoti atskirai, žymėti kita spalva).

Rekomendacijos

- Informaciją raštu pateikite kuo trumpesnę. Medžiagą paruoškite glaustai, aiškiai ir struktūruotai.
- Plačiai paaiškinkite naujus žodžius. Užrašykite juos ant lentos ir pateikdami konkrečių pavyzdžių paaiškinkite, ką jie reiškia. Padalinkite mokiniams sąvokų žodynėlį.
- Dalijamojoje medžiagoje pateikite svarbiausių faktų santrauką (minčių žemėlapiai, spalvos, atkreipiančios dėmesį, grafikai, schemas.....).
- Užrašius ant lentos, palikite kiek galima ilgiau.
- Jei dalijamosios medžiagos daug, temas atskirkite skirtingomis spalvomis.
- Leiskite mokiniams pamokas įrašyti į diktofoną.
- Neverskite skaityti ilgų tekstų ir neprašykite garsiai skaityti klasėje, nes jiems bus nesmagu prieš klasės draugus.
- Naudoti įvairias žiniasklaidos priemones, tiek perteikiant medžiagą, tiek skiriant užduotis namų darbams, kad mokiniai galėtų surasti informaciją bei pademonstruoti mokymosi rezultatus,
- Naudoti vaizdines priemones (kilnojamasis raidynas, skaičiavimui skirtos juostelės, reljefiniai žemėlapiai, maketai, geometrinės figūros ir pan.)

- Suskirstyti veiklas pagal jų sunkumą ir daugiau dėmesio skirti pirmą kartą pristatoma naujai informacijai,
- Užduotį suskaidyti mažais žingsniais, kad mokiniai galėtų geriau susikaupti ir teisingai atliktų paskirtas veiklas,
- Atsižvelgti į šių mokinių lėtą rašymo tempą, lyginant su bendraamžiais, neprašyti jų užsirašyti tai, kas sakoma, vengti nebūtinų sakinių, vietoj to siūlyti pasirengti grafines schemas ar abstrakčius planus, jei reikia, užduočių atlikimui galima skirti papildomo laiko.

Naudinga literatūra

1. A. Garšvienė, R. Ivoškuvienė (1993) Logopedija, Kaunas
 2. Rekomendacijos
<https://www.emokykla.lt/upload/EMOKYKLA/BP/2022-03-10/tarpiniai/Rekomendacijos%20spec%20%20poreikiai/Mokymosi%20sutrikimai.pdf>
 3. Fonologinis kalbos sutrikimas
www.vilniausppt.lt/wp-content/uploads/2020/12/Fonologinis-kalbos-sutrikimas.pdf
 4. Garšvienė A., Ivoškuvienė R., (2003) Kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimai. Specialiojo ugdymo pagrindai. Šiauliai
- Rekomenduojamas filmas
1. „Žvaigždutės žemėje“, 2007 m. (Taare Zameen Par)

Kalbos sutrikimai: kalbos neišsivystymas

Sutrikimo apibūdinimas ir požymiai

Tai visos kalbos sistemos (fonetikos, leksikos, gramatikos, rišliosios kalbos) sutrikimas, apimantis garsų tarimą, panašių garsų skyrimą, žodyno, kalbos gramatinės sandaros bei rišliosios kalbos plėtrą.

Mokinių, turinčių kalbos neišsivystymą, ugdymosi galimybės nevienodos dėl skirtingo kalbos neišsivystymo lygio.

Nustatomi 3 kalbos neišsivystymo lygiai:

- žymus;
- vidutinis;
- nežymus.

Žymus kalbos neišsivystymas

Vaikas bendrauja garsų, garsažodžių ir pavienių prasmingų žodžių deriniu. Bendraudamas pasitelkia gestus ir mimiką. Šių vaikų kalba dažniausiai sunkiai suprantama be atpažįstamo konteksto. Dažnai vartoja „savos“ kalbos žodžius. Kartodamas paskui suaugusįjį, neišlaiko žodžio skiemenų skaičiaus, keičia garsus. Kai kuriais atvejais iš žodžio pasako tik vieną skiemenį. Šie vaikai gramatiškai nederina vieno žodžio su kitu. Žymus kalbos neišsivystymas nustatomas tais atvejais, kai vaiko kalbos raida žymiai atsilieka nuo fiziologinio amžiaus kalbos normos.

Mokiniui, kuriems nustatytas žymus kalbos neišsivystymas, ugdymas dažniausiai individualizuojamas, naudojamos mokymo priemonės, skirtos įvairių ugdymo(si) poreikių turintiems mokiniams ir teikiama kompleksinė pagalba. Dalyvavimas ugdymo procese apsunkintas dėl žymiai sutrikusios vaiko kalbos raidos.

Vidutinis kalbos neišsivystymas

Vaikas kalba sakiniiais, tačiau būdinga neįprasta žodžių tvarka, praleidžia pagrindines sakinio dalis. Stebimos dažnos žodžių derinimo klaidos („du gėlė, raudona kamuolys, mama – jis“), prielinksnių parinkimo, naujų žodžių sudarymo klaidos. Žodynas siauras ir netikslus. Pavyzdžiui, vietoj konkretaus daikto pavadinimo nurodo jo paskirtį (šakutė→valgyti). Nežino apibendrinančių sąvokų: drabužiai, vaisiai, žvėrys ir pan. Patiria sunkumų, kai reikia apibūdinti daiktų savybes. Netaisyklingai taria daug kalbos garsų – juos keičia, praleidžia, prideda naujų. Spontaniinė kalba išlieka sunkiai suprantama.

Mokiniams, turintiems vidutinį kalbos neišsivystymą, dar sunkiau dalyvauti ugdymo procese. Jie gali būti ugdomi pritaikant bendrąsias programas, mokytojai ugdymo procese remiasi specialistų rekomendacijomis, bendradarbiauja su logopedu ir specialiuoju pedagogu, teikiama specialistų pagalba. Dalyvavimas ugdymo procese apsunkintas dėl dar labiau sutrikusios visos kalbos sistemos.

Nežymus kalbos neišsivystymas

Vaikas jau geba sudaryti 4–5 žodžių sakinius, tačiau dar pasitaiko žodžių kaitymo bei derinimo klaidų. Netaisyklingai vartoja prielinksnius. Nurodo „ant, po, į“, tačiau gali neparinkti retesnių prielinksnių (tarp, virš). Patiria sunkumų sudarydamas naujus žodžius priesagų ar priešdėlių pagalba. Jau žino ir vartoja daugiau sąvokų, tačiau raiška lieka apsunkinta dėl nepakankamai gausaus žodyno. Ribotas sinonimų kiekis. Žino tik pagrindines apibendrinančias sąvokas. Dažnai išlieka netaisyklingas garsų tarimas, panašių garsų skyrimo, pradinės garsų analizės ir sintezės žodžiuose sunkumai.

Mokiniai, turintys nežymų kalbos neišsivystymą, dažniausiai ugdomi pritaikant bendrąsias programas, mokytojai ugdymo procese remiasi specialistų rekomendacijomis, pagalbą jiems teikia logopedas. Šiems mokiniams sunku dalyvauti ugdymo procese dėl visos kalbos sistemos nepakankamo išsivystymo.

Rekomendacijos

Mokiniai su kalbos neišsivystymu mokymosi sunkumų patiria ne tik lietuvių kalbos pamokose, tačiau sunkumai kyla ir mokantis matematikos, socialinių ir gamtamokslinių dalykų. Šių mokinių žinios gali būti slenkstinio, patenkinamo, pagrindinio pasiekimų lygio. Dažniausiai kalbos neišsivystymas tampa specifinių mokymosi sutrikimų (skaitymo, rašymo, matematikos) ar bendrųjų mokymosi sutrikimų pasekme.

Vertinant šių mokinių ugdymosi pasiekimus pamokoje rekomenduojama:

- nereikalauti kalbėti sudėtingais sakiniais, ilgai bei daug pasakoti. Pagal mokinio gebėjimus įtraukti į kalbėjimo užduotis (nereikalauti komunikuoti taip, kaip mokinys negali to padaryti dėl savo sutrikimo, ar tokia intonacija, kurios jis negeba perteikti);
- jeigu matoma, kad net padedant mokinys negeba atsakyti į klausimą, nereikalauti teisingo atsakymo;
- skaitant iškart išsiaiškinti nežinomus žodžius, sinonimus arba įvardyti galimus variantus (pvz., jei tekste minimas drugelis, kiškis galima paklausti ar pasakyti, kad jie dar vadinami plaštaka, zuikiu);
- leisti kalbėti pagal iš anksto sudarytą planą, schemą, naudojant vaizdines priemones, paveikslėlius;
- nereikalauti argumentuoti, pagrįsti savo nuomonės, jei mokinys negali to padaryti. Nereikalauti paaiškinti išgirstų žodžių, frazių, posakių perkeltinės prasmės;
- nežinomus, sunkesnius žodžius paaiškinti vaizdžiai, parodant paveikslėlius, nuotraukas, susieti su asmenine mokinio patirtimi ar pan;
- jei mokiniui sunku pasakoti, pasakojimą keisti atsakinėjimu į klausimus;
- vengti klausimų, į kuriuos atsakymai sudėtingi, skirti daugiau laiko atsakymui;
- gramatinių taisyklių įsisavinimui, rašto darbų rašymo įgūdžių lavinimui pasinaudoti mokymo priemonėmis, kuriose informacija paprasta, neperkrauta, struktūruota, pateikta kartu su taisyklėmis, klausimais, leisti mokiniams rašto darbus atlikti naudojantis kompiuteriu, taip pat rekomenduojama leisti namų darbų užduotis (ypač pasakojimus) įrašyti ir po to pateikti mokytojui;
- neišsamų, nenuoseklų, bet iš esmės teisingą atsakymą vertinti teigiamai;
- nereikalauti apibendrinti, įvertinti išgirsto teksto, jei dėl sutrikimo mokinys negali to padaryti;
- susieti naują informaciją su turimomis žiniomis, pvz., paraginti mokinius aptarti tai, ką jie jau žino konkrečia tema, skatinti pokalbius, kai jų turinys pagrįstas mokinio pomėgiais ar jam rūpimais dalykais. Kuo daugiau kalbėtis su vaiku: aptarti, ką mato, patyrė, ką jaučia;

- rašto užduotis suskirstyti mažais žingsneliais, teikti grįžtamąjį ryšį apie kiekvieną atliktą užduotį, kuo dažniau vertinti, leisti atliktas užduotis įsivertinti pačiam (antspaudu, lipduku ar pan.);
- rašto darbus leisti rašyti iš anksto paruoštose formose (jose turi būti struktūruotai pateiktos tam tikros dalys, pateikiami klausimai, į kuriuos atsakydamas mokinys galėtų tinkamai atlikti užduotį);
- nereikalauti rašyti sudėtingos konstrukcijos sakiniais, vartoti posakių, frazeologizmų, sinonimų, perkeltinės prasmės žodžių;
- atliekant rašto užduotis, leisti remtis pagalbine medžiaga (raidynu, taisyklėmis, plakatais ir pan.);
- mažinti rašto darbų apimtį, paprastinti darbų reikalavimus. Kai kuriuos rašto darbus leisti atsiskaityti žodžiu. Kai kurias užduotis keisti, taip, kad nereiktų daug rašyti, o atlikti testo būdu ar iš anksto pateiktoje formoje (pvz., parinkti teisingą atsakymą, atrenkant iš keleto duotų atsakymų);
- leisti rašant tarti žodžius garsiau arba pašnibždomis;
- akustiškai panašias fonemas žyminčių raidžių painiojimo klaidas, skaičiuoti kaip vieną klaidą;
- neišskaičiuoti optiškai panašių raidžių keitimo, raidžių skiemenyje sukeitimo vietomis, praleidimo klaidų į bendrą vertinimą, jas fiksuoti atskirai, žymėti kita spalva;
- kai kuriais atvejais nereikalauti dailaus rašto;
- nevertinti pažymiais, netinkamos rašymo manieros, vertinti tik esmę.
- pokalbio metu stengtis užduoti klausimą, taip, kad mokinys į jį atsakytų teisingai, t. y., kad kuo dažniau patirtų sėkmę;

Naudinga literatūra

1. A. Garšvienė, R. Ivoškuvienė (1993), Logopedija, Kaunas
2. Kalbos neišsivystymas www.vilniausppt.lt/wp-content/uploads/2020/12/KALBOS-NEISIVYSTYMAS.pdf
3. Garšvienė A., Ivoškuvienė R., (2003) Kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimai. Specialiojo ugdymo pagrindai. Šiauliai
4. Rekomendacijos <https://www.emokykla.lt/upload/EMOKYKLA/BP/2022-03-10/tarpiniai/Rekomendacijos%20spec%20%20poreikiai/Mokymosi%20sutrikimai.pdf>

Kalbėjimo sutrikimai: fonetinis sutrikimas

Sutrikimo apibūdinimas ir požymiai

Tai įvairūs garsų tarimo sutrikimai, atsiradę dėl netinkamos artikuliacijos, kai girdimasis suvokimas yra pakankamai išlavėjęs. Galimi šio pogrupio sutrikimai:

- fonetinė artikuliacinė dislalija (dislalija);
- dizartrijs (hipotoninė, hipertotoninė);
- rinolalija (organinis hipernosinumas).

Dislalija (šveplavimas) – garsų tarimo sutrikimas esant normaliai klausai ir normaliai periferinio kalbos aparato inervacijai.

Dizartrijs – garsų tarimo sutrikimas dėl artikuliacijos aparato raumenų inervacijos nepakankamumo, galvos smegenų pažeidimo. Dizartriko kalba netiksčiai artikuliuojama, tyli, su nosiniu atspalviu, mažai suprantama aplinkiniams.

Rinolalijos atveju yra sutrikęs garsų tarimas, sąlygojamas anatominių ir funkcinų periferinio kalbos aparato pakitimų. Mokiniui būdingas balso nosinumas, kartais vadinamas „šniaukrojimū“. Fonetiniai kalbėjimo sutrikimai pasireiškia netaisyklingu garsų tarimu, vienų garsų keitimu kitais ar jų visišku netarimu (dažniausiai netaisyklingai tariami garsai s, z, š, ž, c, č, dz, dž, r, l). Vaikai gerai girdi ir skiria kalbos garsus, turi pakankamai gerus žodžių garsinės analizės ir sintezės įgūdžius, jų foneminė klausia, žodynas, gramatinė kalbos sandara, rišioji kalba atitinka amžių. Fonetiniai kalbėjimo sutrikimai gali būti įvairaus laipsnio, pavyzdžiui, vieni vaikai gali visiškai negebėti artikuliuoti kalbos garsų, tuo tarpu kiti – netarti vieno ar kito garso, garsų grupės.

Dalyvavimo ugdymo procese galimybės (stipriosios pusės)

- Fonetinį kalbėjimo sutrikimą turinčių mokinių foneminis suvokimas yra pilnavertis, todėl jų tarimo klaidos neatsispindi rašymo darbuose (diktantuose).
- Klausydamiesi ir patys skaitydami jie puikiai supranta kūrinio turinį, geba prasmingai atsakyti į klausimus, rišliai ir nuosekliai atpasakoti.
- Mokiniai, turintys kalbėjimo sutrikimų išsiugdo pagrindines kompetencijas kaip ir kiti tos pačios klasės mokiniai.
- Pradiniam ugdyme – sakytinės ir rašytinės kalbos gebėjimus: atidžiai klausosi, supranta, kas sakoma, klausia ir atsako į klausimus, informuoja, paaiškina, apibūdina, papasakoja, išsako savo nuomonę.
- Kalbėjimo sutrikimą turintys mokiniai supranta grožinius įvairaus pobūdžio tekstus, kuria rašytinius tekstus: aiškiai reiškia mintis ir jausmus, taisyklingai rašo.
- Mokiniai įgyja lietuvių kalbos ir kitų mokomųjų dalykų pagrindines žinias.

Dalyvavimo ugdymo procese sunkumai ir individualūs ugdymosi poreikiai

- Fonetiniai artikuliaciniai sunkumai iškyla atsakinėjant žodžiu, skaitant žodžius ir sakinius, pasakojant. Mokiniams sunku atlikti kalbėjimo ir bendravimo reikalaujančias užduotis.

Naudinga literatūra

1. Rekomendacijos
<https://www.emokykla.lt/upload/EMOKYKL/A/BP/2022-03-10/tarpiniai/Rekomendacijos%20spec%2020poreikiai/Mokymosi%20sutrikimai.pdf>
2. S. Vilkienė, E. Novogrodskienė, V. Verpečinskienė (2014), Garsų tarimo mokymas, Klaidėda
3. www.logopedinis.lt
4. Fonetiniai kalbos sutrikimai
www.vilniausppt.lt/wp-content/uploads/2020/12/Fonetinis-kalbėjimo-sutrikimas.pdf
5. Garšvienė A., Ivoškuvienė R., (2003) Kalbėjimo ir komunikacijos sutrikimai. Specialiojo ugdymo pagrindai. Šiauliai

Kalbėjimo sutrikimai: sklandaus kalbėjimo sutrikimas

Sutrikimo apibūdinimas ir požymiai

Tai įvairūs kalbos tempo ir ritmo sutrikimai, dėl kurių yra sutrikdyta kalbinė motorika, bendravimas, vyksta asmenybiniai pokyčiai. Kalbos tempo sutrikimai yra dvejopi: lėtakalbystė ir greitakalbystė.

Mikčiojimas apibūdinamas kaip kalbos ritmo sutrikimas, dėl kurio sutrinka normalus bendravimas. Sklandaus kalbėjimo sutrikimui (mikčiojimui) būdingi garsų, skiemenų pakartojimai, garsų tęsimas, tylūs užsikirtimai, kuriuos sukelia padidėjusi artikuliacijos aparato raumenų įtampa. Pagrindiniai ilgai truncančio mikčiojimo požymiai: skirtingas užsikirtimų dažnumas ir trukmė, pakitęs mokinio balsas, pakitęs kalbėjimo tempas. Dažnai stebimi antriniai (lydimieji) mikčiojimo požymiai ir emocinės reakcijos.

Pilnavertiškai mikčiojantysis gali dalyvauti ugdymo procese, kai nereikia naudoti garsinės kalbos. Mokiniai ugdomi klasėje kartu su visais mokiniais. Sklandaus kalbėjimo sutrikimą turintys mokiniai daugiausiai mokymosi sunkumų patiria lietuvių kalbos ir užsienio kalbų pamokose, tačiau sunkumai gali kilti ir mokantis kitų mokomųjų dalykų, kur reikia atsakinėti žodžiu (istorija, geografija ir kt.).

Vaikams, kurie turi neorganinės kilmės garsų tarimo sutrikimą, teikiant logopedo pagalbą, sutrikimas dažnai būna pašalinamas pradiniam ugdymosi etape, tačiau būna atvejų, kai mikčiojimas išlieka pagrindinio ugdymo koncentre, o sudėtingesniais sklandaus kalbėjimo sutrikimo atvejais, mikčiojimas su padažnėjimu gali išlikti visą vaiko ugdymosi laikotarpį.

Rekomendacijos

- Sklandaus kalbėjimo sutrikimo atveju, pagalba mokiniui yra rekomenduojama kompleksinė (mokytojas, logopedas, psichologas ir neurologas).
- Pasakoti mokykite pagal iš anksto pasiruoštą planą, klausimus pateikite aiškiai ir nuosekliai.
- Leiskite mokiniui pirma pasakyti tyliai, o po to garsiai, jei jam taip lengviau.
- Mikčiojimą dažnai išprovokuoja nuovargis, per didelis mokymosi krūvis, todėl ribokite užduočių kiekį.
- Labai svarbu iki pabaigos išklausyti mikčiojantį, jo neskubinti.
- Ritminga kalba su judesiais lengvina mikčiojimą, todėl nestabdykite mokinio gestikuliacijos, o esant galimybei skatinkite parodyti kūno judesiais.
- Mikčiojantis mokinis dainuodamas nemikčioja, todėl skatinkite jį šiai veiklai.
- Dirbant grupinį darbą, sklandaus kalbėjimo sutrikimą turinčių mokinių nereikalaukite kurti dialogų, pasisakymų, o geriau skirkite kitą užduotį – pvz.: jis galėtų iliustruoti užduotį piešiniu, schema ar diagrama, t.y. atlikti užduotį, nereikalaujančią kalbėjimo.

- Tikslinga leisti kalbėti pagal iš anksto pasiruošus pasakojimo planą, pasitelkiant vaizdines priemones, paveikslėlius.
- Jei mokiniui sunku sklandžiai pasakoti, rekomenduojame keisti jį į atsakinėjimą į klausimus. Jei yra galimybė, kalbėjimą pakeiskite atsakinėjimu raštu.
- Kartais kalbėjimo ir kalbos sutrikimą turintiems mokiniams sunku išmokyti skaityti ir rašyti, todėl gali būti naudojami ne tik įprastiniai, bet ir alternatyvūs mokymo būdai.

Naudinga literatūra

1. A. Garšvienė, R. Ivoškuvienė (1993) Logopedija, Kaunas
2. R. Ivoškuvienė, V. Makauskienė (2018) Sklandaus kalbėjimo sutrikimai. Šiauliai
3. A. Garšvienė, R. Ivoškuvienė, (2003) Kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimai. Specialiojo ugdymo pagrindai. Šiauliai
4. Rekomendacijos
<https://www.emokykla.lt/upload/EMOKYKL/A/BP/2022-03-10/tarpiniai/Rekomendacijos%20spec%2020poreikiai/Mokymosi%20sutrikimai.pdf>

Besimokantys ne gimtąją kalbą arba gyvenantys kitoje kultūrinėje/kalbinėje aplinkoje

Sutrikimo apibūdinimas ir požymiai

Sunku įsisavinti Bendrojo ugdymo programas, kai vaikas mokomas ne gimtąją kalbą, kurios jis nemoka taip kaip gimtosios, arba daugiau nei pusę metų asmuo mokėsi kitoje šalyje ne gimtąją kalbą pagal kitą programą, arba kai girdintis vaikas auga kurčiųjų šeimoje ir tėvų (globėjų, rūpintojų) gimtoji kalba yra gestų kalba.

Neigiamas dvikalbystės poveikis yra daug pavojingesnis vaikams, turintiems kalbos ir kalbėjimo sutrikimų. Vartojant dvi kalbas, vienos iš jų dėsningumai perkeliama į kitą, pasireiškia kalbų maišymasis. Dėl to vaikui sunku sklandžiai reikšti mintis, atsiranda įvairių tarimo netikslumų, lėtėja kalbos tempas, daromos gramatinės klaidos.

Kalbos "susimaišo" tada, kai nė vienos iš jų gerai nemokama. Gerai nemokėdami kalbos, vaikai susiduria su papildomais ugdymosi sunkumais:

- jiems sunkiau bendrauti su vienmečiais, adaptuotis kolektyve,
- įvairios veiklos metu jie dažnai lieka nuošalyje,
- dėl patiriamo streso vaikas gali pradėti mikčioti,
- kalbinės veiklos metu šiems vaikams sunku reikšti savo mintis, nes ne visada supranta daugelio žodžių reikšmes, stebimi tarties (gimtojoje kalboje nesančių garsų) netikslumai, gramatinio kalbos taisyklų trūkumai,
- dažnokai dvikalbių vaikų lietuvių kalbos žodynas yra gana skurdus ir tematiškai labai ribotas. Todėl vaikams sunku reikšti mintis ir atpasakoti, kalbama lėtai, klaidingai suprantami žodžiai, jie iškraipomi, skolinami iš kitos kalbos,
- vaikų lietuvių kalbos gramatiniai įgūdžiai dažnai nepakankami (stebimos linksniavimo, žodžių galūnių derinimo klaidos). Neretai žodžiai iškraipomi, pasiskolinami iš kitos kalbos, pridėdant lietuviškų žodžių galūnes. Tokiu būdu vaikai savaip sulietuvina žodžius. Gimtosios kalbos įtaka sunkina antrosios kalbos sistemos įsisavinimą.
- daroma nemažai tarties klaidų. Tarties sunkumų dvikalbiams vaikams sukelia kai kurių balsių, dvibalsių tarimas (dauguma vaikų klaidingai taria balsius pvz: è, i, bei dvibalsius uo, ie), nes jie neturi atitinkamų rusų ir lenkų kalbose. Neskiria šių fonemų dėl to, kad namuose negirdi taisyklingo jų tarimo.

Rekomendacijos

- Pagalba daugiakalbiams vaikams turi prasidėti šeimoje nuo tinkamos kalbos raidai aplinkos kūrimo ir rizikos veiksnių įvertinimo.
- Tėvai yra pirmieji pagalbos savo vaikui teikėjai, taigi būtinas jų švietimas, konsultavimasis su įvairių sričių specialistais.
- Pedagogai turi teikti pagalbą ne tik vaikams, bet ir užmegzti ryšį su jų tėvais, juos konsultuoti vaikų kalbinio ugdymo klausimais.
- Norint įveikti kalbos sutrikimus taikomi įvairūs pagalbos modeliai, nes nėra vieno tinkančio visiems kalbos sutrikimams įveikti.
- Viena dažniausiai taikomų intervencijos strategijų yra modeliavimas, kai vaikas kryptingai stimuliuojamas, pateikiant taisyklingos kalbos ir kalbėjimo pavyzdį.

- Dažnai taikomas ir signalo ženklo metodas, apimantis tiesioginius bei netiesioginius žodžių signalus (pvz., vaiko prašoma pamėgdžioti garsą, žodį ar papasakoti) ir neverbalinius signalus (pvz., sukurama situacija, kai vaikas turi prašyti pagalbos).
- Bendravimas tampa lengvesnis ir veiksmingesnis, kai nukreipiamas dėmesys į vaiko pastangas.

Naudinga literatūra

1. Prelock, A. P., Hutchins, T., Glascoe P. (2008). Speech – Language Impairment: How to Identify the Most Common and Least Diagnosed Disability of Childhood. The Medscape Journal of Medicine, 10.
2. Dvikalbystė <https://www.vilniausppt.lt/wp-content/uploads/2020/12/DVIKALBYSTĖ.pdf>

Patiriantys nepalankių aplinkos veiksnių įtaką

Sutrikimo apibūdinimas bei požymiai

Mokiniui, patiriančiam mokymosi sunkumų dėl nepalankių aplinkos veiksnių, sunku įsisavinti Bendrojo ugdymo programas, nes vaikas nuolat praleidžia pamokas ir/ar neatlieka namų darbų dėl skurdžios šeimos padėties (tėvai, globėjai, rūpintojai) sunkiai verčiasi, neturi darbo ir/ar neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, dažnai kraustosi iš vieno būsto į kitą. Gyvenamosios patalpos dažnai per mažos, vaikui nėra užtikrinama pakankama asmeninė erdvė, nėra kur ruošti pamokų, neturi savo lovos ar ja dalinasi su kitu šeimos nariu), ir/ar šeima priskirta sunkumus patiriančių šeimų grupei.

Nepalankūs aplinkos veiksniai – aplinkos sąlygos arba aplinkybės, didinančios nepageidaujamas pasekmes tolygiai vaiko raidai. Jie turi didelę įtaką vaiko emocinei, socialinei, pažintinei raidai, kuriai sutrikus kyla mokymosi sunkumai.

Vaikui trūksta artimų draugų, jis atstumtas kitų vaikų, nepopuliarus mokykloje, jo jausmai suaugusių atžvilgiu yra priešiški.

Rekomendacijos

- Partneriškas bendravimas, balso intonacijų kontrolė.
- Atliekant užduotis, atlikti tarpinius vertinimus ir pastebėjimus.
- Padrąsinimai už rodomas pastangas, tinkamą elgesį ir pagalbą kitiems pamokose ir neformalioje aplinkoje.
- Venkite komentuoti aprangą ar turimas priemones, stebėkite kitus klasės mokinių pasisakymus.
- Bendraujant būtina suaugusiojo asmens emocijų kontrolė, vietoj pykčio – nustebimas.
- Besąlyginis pagyrimas yra efektyvesnis; suteikite jį už bandymą pasiekti, o ne tik už pasiekimą.
- Keliami vaiko brandą, o ne amžių atitinkantys reikalavimai.
- Mokykloje sukurti normaliai vaiko raidai užtikrinti būtinas sąlygas – suaugusiųjų rūpestis, parama ir pagalba.

Naudinga literatūra

1. ŠMSM ir SPCC leidinys Ugdymosi poreikių, kylančių dėl nepalankių aplinkos veiksnių atpažinimo kriterijai ir rekomendacijos dėl individualios pagalbos mokiniams, turintiems ugdymosi poreikių dėl nepalankių aplinkos veiksnių, https://sctelsiai.lt/linga/leidinys_2018.pdf
2. ŠMSM ir NŠA Rekomendacijos dėl atnaujintų bendrųjų programų pritaikymo mokymosi sunkumų patiriantiems mokiniams <https://www.emokykla.lt/upload/EMOKYKLA/BP/2022-03-10/tarpiniai/Rekomendacijos%20spec%20%20poreikiai/Mokymosi%20sutrikimai.pdf> 2020 m.

Rekomenduojami filmai:

1. „Glass castle“, 2017 m., (Stiklo pilis)
2. „The Ron Clark story“, 2006 m., (Rono Klarko istorija)
3. „Čia buvo Saša“, 2018 m.
4. „Where the Crawdads Sing“, 2022 m., (Ten, kur gieda vėžiai).

Vilniaus Žygimanto Augusto progimnazija

Metodinis leidinys mokytojams